

Hanîfe 'aşruhû ve hayâtühû ve mezhebühû ve ittîcâhâtühû'l-fîkhiyyetü'l-insânîyye (Kahire 1377/1957), *Ebü Hanîfe ve'l-kiyemü'l-insânîyye fî mezhebih* (Kahire 1957), *el-Fıkhü'l-İslâmî: Medhal li-dirâsetihî-nizâmü'l-mu'âmelâti fih* (Kahire 1377/1958), *el-İslâm ve müşkilâtüne'l-hâzıra* (Kahire 1958), *en-Neseb ve'âsârühâ* (Kahire 1377/1958), *et-Terike ve'l-mîrâs fî'l-İslâm ma'â medhal fî'l-mîrâs 'inde'l-'Arab ve'l-Yehûd ve'r-Rûmân* (Kahire 1960, 1967), *et-Teşri'ü'l-İslâmî ve eşerühû fî'l-fıkhî'l-Ğarbî* (Kahire 1960, 1986; Beyrut 1412/1991), *İbn Teymiyye* (Kahire 1381/1962, 1408/1988), *Nizâmü'l-hüküm fî'l-İslâm* (Kahire 1383/1963, 1408/1988; Hukuk Fakültesi'nde yüksek lisans öğrencileri için hazırlanan ders notlarından oluşturulmuştur), *el-İslâm ve'l-hayât* (Kahire 1991, 2. bs.; çeşitli dergilerde çıkan yazılarından meydana gelmektedir).

Felsefe ve Ahlâk: *Mebâhiş fî felsefeti'l-ahlâk* (Kahire 1362/1943), *Târîhu'l-ahlâk* (Kahire 1362/1943, 1373/1953), *Felsefeti'l-ahlâk fî'l-İslâm ve şîlâtühâ bi'l-felsefeti'l-İğrikiyye* (Kahire 1364/1945), *İbn Rüşd el-feylesûf* (Kahire 1945, 1949), *en-Nâhiyyetü'l-ictimâ'îyye ve's-siyâsiyye fî felsefeti İbn Sînâ* (Kahire 1952), *el-Ğur'ân ve'l-felsefe* (Kahire 1378/1958, 1982, 1433/2010, 2012; aynı zamanda doktora tezinin ilk kısmı olan ikinci tezi *La perspective philosophique du Coran*'ın Arapça tercümesidir), *Beyne'd-dîn ve'l-felsefe fî re'yi İbn Rüşd ve felâsifeti'l-'aşri'l-vasîf* (Kahire 1378/1959; Beyrut 1408/1988; *L'attitude d'Ibn Rochd à l'égard de la philosophie et de la religion* adlı asıl doktora tezinin Arapça tercümesidir), *el-'Akıde ve haqârü'l-inhîrâf* (Kahire 1963), *el-Ahlâk fî'l-İslâm* (Beyrut 1412/1991, 2. bs.).

Tercüme. 1. *el-Medhal li-dirâseti'l-felsefeti'l-İslâmîyye* (Léon Gauthier'in *Introduction à l'étude de la philosophie musulmane* adlı eserinden, Kahire 1364/1945). 2. *el-'Akıde ve'ş-şer'î'a fî'l-İslâm* (Abdülazîz Abdülhak ve Ali Hasan Abdülkâdir ile birlikte; I. Goldziher'in *Vorlesungen über den Islam* adlı eserinden, Kahire 1946, 1959). Ali Hasan Abdülkâdir, Almanca aslından, M. Yûsuf Mûsâ da Fransızca tercümesinden (*Le dogme et la loi de l'Islam*) eserin belirli bölümlerini tercümeyle başlamışlar ve hemen yarısına tekabül eden ilk üç bölüm tamamlandıktan sonra Ali Hasan Abdülkâdir'in Londra'da İslâm Kültür Merkezi'nin başına geçmesi üzerine tercümeyle tek başına M. Yûsuf Mûsâ üst-

lenmiş, bu arada Abdülazîz Abdülhak'ın çeviriyi tek başına tamamladığı öğrenilince her biri diğerinin tercümesini gözden geçirerek eser üç mütercim adıyla yayımlanmıştır. Goldziher'in hatalarını tasih ve tenkit işini de büyük ölçüde Muhammed Ali en-Neccâr'dan faydalanarak M. Yûsuf Mûsâ yapmıştır. 3. *el-Felsefe fî'ş-şarık* (Paul Masson-Oursel'in *La philosophie en orient* adlı eserinden, Kahire 1947). 4. *el-Ârâ'ü'd-dîniyye ve'l-felsefiyye li-Filûn el-İskenderî* (Abdülhalîm en-Neccâr ile birlikte; Émile Bréhier'in *Les idées philosophiques et religieuses de Philon d'Alexandrie* adlı eserinden, Kahire 1954). 5. *el-'İlm 'inde'l-'Arab ve eşerühû fî ta'virü'l-'ilmî'l-'âlemî* (Abdülhalîm en-Neccâr ile birlikte; Aldo Miele'nin *La science arabe et son rôle dans l'évolution scientifique mondiale* adlı eserinden, Kahire 1381/1962). M. Yûsuf Mûsâ ayrıca İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin *el-İrşâd ilâ kavâ'î'l-edille fî'l-uşûl* (Ali Abdülmün'im Abdülhamîd ile birlikte, Kahire 1369/1950) ve İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ': el-İlâhiyyât* (II, Süleyman Dünyâ ve Saîd Zâhid ile birlikte, Kahire 1960) adlı eserlerini yayımlamıştır.

Muhammed Yûsuf'un bazı makaleleri şunlardır: "Avicenne et l'Azhar" (*La revue du Caire [Millénaire d'Avicenne [Abou Ali Ibn Sina]: numéro d'hommage]*, XXVII/141, Juin 1951, s. 140-165); "Fî'l-Mustalahâtü'l-İslâmîyye" (*MMLA*, XI, Kahire 1959, s. 209-218); "er-Risâle li'l-İmâm eş-Şâfiî" (*Türâşü'l-insânîyye*, Kahire 1960, I, 405-418); "Târîhu'l-felsefeti'l-hadîşe" (*Yûsuf Kerem: Müfekkiran 'Arabîyyen ve mü'errihan li'l-felsefe: Buḥûş 'anhû ve dirâsât mühdât ileyhi*, nşr. Âtîf el-İrâki, Kahire 1988, s. 509-516; *Mecelletü'l-Kitâb*, VIII/7, 1949'dan alınan bu yazıda arkadaşı Yûsuf Kerem'in *Târîhu'l-felsefeti'l-hadîşe* adlı eserine bazı eleştiriler yönelmiştir); "Ḥavle tefsîri Mecma'î'l-beyân: mine's-Sübüli'l-'ameliyye li't-takrîb" (*Mes'ele'tü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmîyye*, nşr. Abdullah el-Alâyîlî, Kahire 1414/1994, s. 60-66); "Fî Sebîli't-takrîb" (a.e., s. 67-71).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Yûsuf Mûsâ, *el-Medhal li-dirâseti'l-fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1374/1953, tür.yer.; a.mlf., *el-İslâm ve hâcetü'l-insânîyye ileyhi*, Küveyt 1398/1978, s. 287-288; a.mlf., *el-Ğur'ân ve'l-felsefe*, Kahire 1982, tür.yer.; a.mlf., *el-Emvâl ve nazariyyetü'l-'akd fî'l-fıkhî'l-İslâmî: Ma'â Medhal li-dirâseti'l-fıkh ve felsefeti*, Kahire 1987, s. 19-63; a.mlf., *Muḥâdarât fî târihi'l-fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1410, s. 72; a.mlf., *et-Teşri'ü'l-İslâmî ve eşerühû fî'l-fıkhî'l-ğarbî*, Beyrut 1413/1991, s. 8-21, 60-63, 65-82, 83-97; I. Gold-

ziher, *el-'Akıde ve'ş-şer'î'a fî'l-İslâm* (trc. M. Yûsuf Mûsâ v.dğr.), Kahire 1946, tercüme edenin girişi, s. h-k; *el-Ezher: Târîhu ve te'âvürüh*, Kahire 1403/1983, s. 159; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *Nizâmü'l-te'min: Ḥaḳîkatüh ve'r-re'yü'ş-şer'î fih*, Beyrut 1404/1984, s. 27-28; M. Fethî Ali Şuayr, *Vesâ'ilü'l-'ilâmî'l-maḥbû'a fî da'veti'l-İḥvâni'l-müslimîn*, Cidde 1405/1985, s. 263, 352, 354, 374, 389, 399; Cemâl Atıyye – Vehbe ez-Zühaylî, *Tecdidü'l-fıkhî'l-İslâmî*, Dimaşk 1420/2000, s. 79, 99, 106, 210; M. Hashim Kamali, "Applying the Shari'a", *The Many Faces of Islam: Perspectives on a Resurgent Civilisation* (ed. Nissim Rejwan), Gainesville 2000, s. 22-23; D. Avon, *Les frères précheurs en orient: Les dominicains du Caire*, Paris 2005, s. 539-540; Yûsuf el-Kardâvî, *İbnü'l-karye ve'l-küttâb: Melâmiḥ sîre ve mesîre*, Kahire 1427/2006, I, 413; II, 221-223; III, 61; IV, 247; "In Memoriam le docteur Mohammad Youssef Mousa", *MIDEO*, VII (1962-63), s. 430; M. Nebîl Ganâyim, "Muḥammed Yûsuf Mûsâ (1899-1963)", *Meusû'atü'l-'ilâmî'l-fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1425/2004, s. 1020-1023; "el-'Allâmetü'l-fâkihî'l-feylesüf Muḥammed Yûsuf Mûsâ", <http://www.islamsyria.com/cvs.php?action=details&CVID=298> (17.11.2015); "el-Ğur'ân ve'l-felsefe li'd-dukṭür Muḥammed Yûsuf Mûsâ", *Da'vetü'l-ḥaḳ*, sy. 41-42 (<http://habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/972> [17.11.2015]); Nâdiye Sa'd Muavvaz, "et-Teşri'ü'l-İslâmî ve eşerühû fî'l-fıkhî'l-ğarbî li'd-dukṭür Muḥammed Yûsuf Mûsâ", <http://www.alarabnews.com/show.asp?NewID=20551&PageID=5&PartID=1&TypeID=1> (17.11.2015).

▲ AHMET ÖZEL

MUHAMMED YÛSUF NECM

(محمد يوسف نجم)

(1925-2009)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
yazar.

Filistin'in kuzeyinde Mecdel şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada gördü. Kudüs Arap Dili Fakültesi'nde başladığı yüksek öğrenimini Beyrut Amerikan Üniversitesi Arap Dili Bölümü'nde tamamladı (1946). 1948'de aynı üniversitede Arap dili ve edebiyatı alanında yüksek lisans derslerine devam etti. Bir süre International College ve Amerikan Üniversitesi'nde Arap dili dersleri verdi. Ardından Mısır'a giderek Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1951). Burada ikinci yüksek lisansını yaptı. Daha sonra, konusunda ilk akademik çalışma kabul edilen modern Arap edebiyatında tiyatro üzerine yaptığı tezle doktorasını verdi (1954). Ardından Beyrut'a döndü ve Amerikan Üniversitesi'nin edebiyat kısmına hoca tayin edildi. 1959'da doçent, 1964'te profesör oldu. Küveyt (1969) ve Harvard (1972) üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Öğretim üyeliğinden 1990 yılında emekliye ayrıldı.

Dönemin önde gelen edip, düşünür ve yazarlarından olan Muhammed Yûsuf hem Arap hem Batı edebiyatlarına vâkıfti. Modern Arap kültürüyle ilgili derin tahliller yaptı. Arap edebiyatının özellikle tiyatro, roman, hikâye, makale, eleştiri dallarında eserler kaleme aldı ve modern Arap hikâyesiyle ilgili akademik çalışma yapanların öncülerinden sayıldı. Edebiyat eleştirisi ve İslâm medeniyeti sahasında çeşitli eserler tercüme etti. Arap edebiyatı ve kültürüne dair birçok eseri tahkik ederek yayımladı, birçok edebiyat dergisinin editörlüğünü yürüttü. Bu arada Katar, Küveyt ve Bahreyn'de sosyal ve kültürel seviyeyi yükseltmek amacıyla bazı plan ve projeler geliştirdi. Çeşitli akademik ve sosyal kurumlarda üyelik yaptığı gibi bunların bazılarında başkanlık görevini yürüttü. 1976'dan ölümüne kadar Arap Birliği Eğitim, Kültür ve Bilim Teşkilâtı'nın (ALECSO) Arap Tiyatrosu Bölümü üyeliğinde, 1977'den yine ölümüne kadar Arap Kültürü Derneği'nin başkanlığında bulundu. 1957-1972 yıllarında Filistinli Öğrenciler Yardımlaşma Sandığı'nın başkanlığını yaptı. Arap Dünyası Bilim ve Kültür İşlerinden Sorumlu Bakanlar Konferansı'nda görev aldı. Bunların dışında Uman Krallığı İslâm Kültür ve Medeniyeti Araştırmaları Teşkilâtı, Tunus Bilim Edebiyat ve Sanat Kurumu, Şam Mecmau'l-luğatî'l-Arabiyye üyeliğinde bulundu. 5 Mart 2009 tarihinde Beyrut'ta vefat etti.

Muhammed Yûsuf'un çalışmaları büyük takdir görmüş, kendisine ödülleri verilmiştir. Bunlardan 1955 ve 1957 yıllarında bazı Arap üniversitelerinden aldığı ilim ve edebiyat ödülleri, 1990'da Küveyt Bilimsel Gelişme Kurumu ödülü, Kudüs Bilim ve Kültür ödülü ile Kral Faysal Bilim ve Edebiyat ödülü (1992) zikredilebilir. Güçlü bir ilmi ve edebî kişiliğe sahip bulunan Muhammed Yûsuf çok zeki, mütevazı ve yardım sever bir insandı. Hayatı boyunca şöhret ve makam hırsından uzak yaşamış, toplumun her kesiminden insanlarla ilişkiler kurmuş, kendileriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde olmuş, Arap toplumunun her açıdan gelişmesi ve yükselmesi için sürekli çaba göstermiştir.

Eserleri. Telif. 1. el-Kıssa fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs: 1870-1914 (Kahire 1952; Beyrut 1966). Yazar bu eserinde modern Arap edebiyatının gelişimini, önemli temsilcileri ve eserlerini ele almış, girişte genelde Arap dünyasında, özelden ise Lübnan'da modern Arap edebiyatının ilerlemesine etkisi olan halk kahramanları, yaratılış, Nûh tufanı, hayvanlar, cin-

ler, savaşlar, halk aşkıları, aşk ve sevgi, şairler, yöneticiler vb. etrafında çok eski devirlerden itibaren anlatılagelen destan ve efsanelere kısaca temas etmiştir. Ardından hikâyeyi sosyal, tarihî ve üstüfî hikâyeler, çeşitli muhitlerle ilgili hikâyeler ve kısa hikâyeye gibi kısımlara ayırmış, bunların önemli temsilcileri ve eserleri hakkında bilgi vermiş, edebiyat dergileriyle ilgili açıklamalar yapmıştır. **2. Fennü'l-kıssa** (Beyrut 1955). **3. el-Mesrahiyye fi'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs: 1847-1914** (Beyrut 1956, 1995). **4. el-Muhtâr mine'n-neşri'l-Arabî: el-Aşrû'l-Abbâsî** (Beyrut 1956, Mihail Cebbûr ile birlikte). **5. eş-Şîrû'l-Arabî fi'l-mehceri'l-Emrîkî** (Beyrut 1957, 1982, İhsan Abbas ile birlikte). **6. Fennü'l-makâle** (Beyrut 1958, 1966). Üç kısımdan meydana gelen eserin birinci kısmında Fransız yazarı Michel Eyquem de Montaigne'in (ö. 1592) öncesiyle sonrasında eski Doğu edebiyatlarında makalenin ilk basit örnekleri hakkında bilgi verilmiş, ikinci kısımda modern anlamda makale sanatının ulaştığı seviyeden bu bağlamda İngiltere'de krallık döneminde ve daha sonra gelişen makalenin durumundan, XVIII-XIX. yüzyıllarda içeriğinden ve üslubundan, modern Arap edebiyatında makale sanatı ve bunun öncülerinden bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda makale öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayrılmış, öznel makale çerçevesinde konusu biyografî, eleştiri ve seyahat olan makale türlerinden, nesnel makale bağlamında da sosyal, tarihî, ilmi, felsefî gibi çeşitlerinden ve bunların önemli temsilcilerinden söz edilmiştir. **7. Fehârisü'l-edebi'l-Arabiyyi'l-hadîs** (Beyrut 1963). **8. Libiyyâ fi'l-kütübî'l-Coğrâfiyye ve'r-rahalât** (Bingazi 1968, İhsan Abbas ile birlikte). **9. Libiyyâ fi kütübî't-târîh** (Bingazi 1968, İhsan Abbas ile birlikte). **10. el-Mesrahu'l-ğınâ'î fi Mısr 1905-1920** (Beyrut 1985). **11. Nazariyyetü'n-naqd ve'l-fünûn** (Beyrut 1985). **12. Nizâr Kabbânî, Şâ'irun li-kül-li'l-ecyâl** (I-II, Beyrut 1998).

Neşir: Dîvânü Cemil Şıdkî ez-Zehâvî (Kahire 1958); **Dîvânü 'Ubeydillâh b. Kays er-Rukayyât** (Beyrut 1958, 1986); **Dîvânü Evs b. Hacer** (Beyrut 1960, 1979); Muhammed b. Hüseyin el-Yemenî, **Muqâhâtü emşâli Kelile ve Dimne bimâ eşbehehâ min eş'ârî'l-Arab** (Beyrut 1960); **Resâ'ilü's-Şâbi ve's-Şerif er-Rađî** (Küveyt 1961); **Mesrahiyyätü Mârûn en-Nakkâş** (Beyrut 1961); **Dîvânü Dî'bil b. 'Alî el-Huzâ'î** (Beyrut 1962); **Mesrahiyyätü Ahmed Ebû Halîl el-Kabbânî** (Beyrut 1962); **Mesrahiyyätü**

Ya'kûb Şannûc Ebû Nežâre (Beyrut 1963); **Mesrahiyyätü Muhammed 'Osmân Celâl** (Beyrut 1964); **Mesrahiyyätü Selim en-Nakkâş** (Beyrut 1964); İbn Kutrube, **eş-Şîr ve's-su'arâ** (gözden geçirme, Beyrut 1964); **Hâtimî, er-Risâletü'l-muqâhâ** (Beyrut 1385/1965); **Mesrahiyyätü Necîb Haddâd** (Beyrut 1966); **Safedî, el-Vâfi bi'l-vefeyât** (VIII. cilt, Wiesbaden 1982); **Mesrahiyyätü's-Şeyh İbrâhîm el-Ahdeb** (Beyrut 1985); İbn Vekf, **Kitâbü'l-Münşif li's-sârih ve'l-mesrûk minhü fi izhârî serikâti Ebi't-Ṭayyib el-Mütenebbî** (I-II, Küveyt 1984; Beyrut 1992); **Şeyhülislâm Kocahüsamzâde Abdurrahman Efendi, Risâle fi kalbi Kâfûriyyâtü'l-Mütenebbî mine'l-medih ile'l-hicâ** (Beyrut 1993); **Gazzâlî, el-Müs-taşfâ** (Beyrut 1995).

Tercüme: Stanley Edgar Hyman, en-Nakdü'l-edebî ve medârisühü'l-hadîse (I-II, Beyrut 1958-1960, İhsan Abbas ile birlikte, *A Study in the Methods of Modern Literary Criticism* [New York 1947]); **George Alfred Léon Sarton, Târîhu'l-ilm: el-İlmü'l-kadîm fi'l-asri'z-zehabî li'l-Yûnân** (II. cilt, Cambridge 1952; Kahire 1978; Ürdün 2013, başkalarıyla birlikte); **Neclâ İzzeddîn, el-Âlemü'l-Arabî** (Kahire 1957); **Gustave Edmund von Grunebaum, Şu'arâ'ü 'Abbâsiyyûn; Dirâsât fi'l-edebi'l-Arabî** (Beyrut 1959, İhsan Abbas v.dğr. ile birlikte); **Cornelius Hirschberg, Râ'idü's-sekâfeti'l-âmme** (Beyrut 1963); **Sir Hamilton A. R. Gibb, Dirâsât fi haqâretü'l-İslâm** (Beyrut 1964, İhsan Abbas ve Muhammed Zâid ile birlikte); **David Deitch, en-Nakdü'l-edebî beyne'n-nažariyye ve't-taṭbîk: Mefâhîmü'n-naqdi'l-edebî / Menâhicü'n-naqdi'l-edebî** (1977).

BİBLİYOGRAFYA :

Nâsirüddin el-Esed, el-İtticâhâtü'l-edebiyetü'l-hadîse fi Filistin ve'l-Ürdün, Kahire 1957, s. 74-75; a.m.lf., **el-Hayâtü'l-edebiyetü'l-hadîse fi Filistin ve'l-Ürdün hattâ sene 1950**, Amman 2000, s. 96-97; **Kâmil es-Sevâfir, el-Edebü'l-Arabiyyü'l-mu'âşır fi Filistin min sene 1860-1960**, Kahire 1395/1975, s. 345-349; **Ziyâd Ebû Leben, "Muhammed Yûsuf Necm", ed-Düstür**, 19 Mart 2009, <http://shamela.ws/index.php/author/1644> (18.11.2013); "el-Emrîka ten'â Üstâz Muhammed Yûsuf Necm", **el-Mustaḳbel**, sy. 3243, 11 Mart 2009, <http://almustaqbal.com/storiesv4.aspx?storyid=336358> (06.01.2014); **Abdullah İbrâhîm, "Nâle câ'izete'l-Melik Fayşal el-âlemiyye: Fî Vedâfi Muhammed Yûsuf Necm"**, **er-Riyâd**, sy. 14878, 22 Rebiülevvel 1430/19 Mart 2009; **Yûsuf el-Kaîd, "Râhilân"**, **el-Ehrâm**, sy. 44674, 3 Rebiülâhîr 1430/30 Mart 2009, http://www.asmana.net/al_moltqa/showthread.php?t=18886 (06.01.2014); **Kacem Boukraa, "Necm Muhammed Yûsuf"**, <http://ency.kacemb.com> (06.11.2014).

